

Topi Artukka

Kansainvälinen Turun Seurahuone

Kansainvälinen Turun Seurahuone

Topi Artukka

Tästä on kyse

- Uutta Suomen suuriruhtinaskuntaa rakennettiin 1810-luvun Turussa seurapiirien kautta. Osallisina olivat niin turkulaiset säätyläiset kuin kaupungissa asuneet venäläiset, jotka yhdessä rakensivat seuraelämälle tarvittavia puitteita.
- Seurapiirejä ja seuraelämää tutkimalla on mahdollista ymmärtää paremmin sosiaalisen, kaupallisen ja poliittisen kulttuurin muotoutumista, toimintaa ja kehittymistä kaupunkiympäristössä.
- Turku oli 1800-luvun alussa monikulttuurinen ja kansainvälinen kaupunki, jonka asukkailla oli vahvat henkiset ja fyysiset siteet muualle Eurooppaan. Tämä yhteys näkyi niin Turun kaduilla kuin Seurahuoneen tanssiaisissakin.

Johdanto

Seurapiirit ja eliitin kulttuurihistoria ovat kiinnostaneet laajasti modernia populaarikulttuuria viime vuosikymmenet. Erityisen suosittuja ovat olleet menneisyyteen sijoittuvat elokuvat ja tv-sarjat, kuten esimerkiksi brittiläiset *Nuori Victoria* (2009), *Downton Abbey* (2010–2015) ja ruotsalainen *Anno 1790* (2011), tai useat uudet versiot *Anna Kareninasta* (2000, 2012, 2013, 2017). Suomessa Ylen suurtuotanto *Hovimäki* (1999–2003) keräsi valtavat määrät historiasta lumoutuneita katsojia television ääreen 2000-luvun taitteessa. Monissa seuraelämää kuvaavissa elokuvissa ja sarjoissa on mukana vahva kansainvälisyyden ja ylijärjestyksen teema, jonka kautta seurapiirit näyttävät historiallisena ilmiönä.

Seurapiirien värikäs historia ei kuitenkaan ole pelkkää pukuloistoa ja meheviä juonenkäänteitä, vaan sillä on myös keskeinen tutkimuksellinen merkitys. Kansainvälisten ilmiöiden leviämiseen, yhteiskunnalliseen verkostoitumiseen tai kokousten ja kabinetin ulkopuoliseen vallankäyttöön liittyviä kysymyksiä voidaan tarkastella uudella tavalla keskittymällä seurapiirien toimintaan ja säätyläisten tuottamiin lähdeaineistoihin. Näin seurapiirien ja säätyläistön kulttuurihistoriaa tutkimalla voidaan päästä käsiksi laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Turun ja Suomen suuriruhtinaskunnan kontekstissa seurapiirien kautta voidaan tutkia vaikkapa venäläisen ja suomalaisen valtaeliitin sosiaalisten suhteiden rakentamista sekä seuraelämän merkitystä uudelle suuriruhtinaskunnalle.

Tässä tutkimuskatsauksessa tarkastellaan säätyläisistä koostuneen Turun seurapiirin keskeisen näyttämön Turun Seurahuoneen toimintaa sen ensimmäisellä vuosikymmenellä vuosina 1812–1819 sekä toiminnan kansainvälisiä ulottuvuuksia. Tutkimuskatsaus keskittyy erityisesti suomalaisten ja venäläisten välisiin suhteisiin, hyödyntäen Turun Seurahuonetta esimerkkinä Suomen suuriruhtinaskunnan ja sosiaalisten suhteiden tietoisesta rakentamisesta. Katsaus perustuu meneillään olevaan väitöstutkimukseeni, joka tarkastelee uuden, modernin sosiaalisen kulttuurin syntyä Suomessa 1810-luvulla. Se tuottaa uutta tietoa suomalaissäätyläistön keskinäisistä suhteista ja seurapiirien rakenteista sekä erilaisista kulturaalisista ja seurustelutavoista, seuraelämän näyttämöistä sekä säätyjärjestelmän rajapintojen muotoutumisesta ja purkautumisesta. Tutkimukseni myös sitoo aikakauden toimijat, tavat ja ilmiöt kansainväliseen kontekstiin ja osoittaa suomalaisen yläluokan olleen tiiviisti osa eurooppalaista säätyläisyhteisöä, jota yhdistivät yhteiset ihanteet, koulutus, kielitaito, tapakulttuuri sekä kiinnostus esimerkiksi kirjallisuuteen ja musiikkiin.

Turku tarjoaa mielenkiintoisen ympäristön seurapiirien tutkimukselle, sillä se oli 1810-luvulla Suomen tärkein kaupunki. Turkuun oli sijoitettu vuodesta 1809 alkaen uuden suuriruhtinaskunnan keskushallinto ja instituutioita, kuten venäläisen kenraalikuvernöörin johtama siviilihallinto keskusvirastoinen ja venäläinen sotilasojohto sekä hallituskonselji eli senaatti. Lisäksi kaupungissa sijaittivat jo ennestään yliopisto, tuomiokapituli ja hovioikeus. Instituutioiden kasvavaa virkamieskuntaa varten Turkuun muutti muualta Suomesta aatelistoa ja muuta säätyläistöä sekä erityisesti venäläisiä upseereja perheineen.^{1,2} Tämän seurauksena kaupunkiin syntyi uudenlainen urbaani seurapiiri ja sosiaalinen areena, jossa tanssiaisat, illalliskutsut, kadut ja kahvilat olivat paitsi näyttäytymisen ja seurustelun myös politiikan teon ja vallankäytön paikkoja.

Kuva 1. Turun silhuettia vuodelta 1823 (Carl von Kugelgenin litografia, Kansallisgalleria)

Teoreettinen ja tutkimuksellinen tausta

Säätyläisten seurustelukulttuuri seurapiireineen oli eurooppalainen ilmiö, joka levisi valtioiden ja kansakuntien rajojen yli. Siten tutkimuksessani ei ole kyse yksin turkulaisista seurapiireistä, vaikka työni pohja rakentuu yhden keskikokoisen kaupungin tarkastelulle. Turun esimerkki tarjoaa herkullisen alustan mikrohistorialliselle tutkimusotteelle ja lähestymistavalle. Tutkimuksen keskiössä on paikallisyhteisö, jonka strategioita, ajatusmaailmoja ja elämäntapoja tutkitaan pääasiassa muutamien lähdeaineistojen perusteella. Rajaamalla sekä tarkasteltava kohde että käytetty lähde hallittavaksi kokonaisuudeksi, voidaan – Giovanni Levin ajatuksia mukaillen – päästä käsiksi laajempiin makrotason yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin vuorovaikutussuhteisiin. Syvällisiä ilmiöitä on mahdollista paljastaa tutkimalla merkityksettömiltä kuulostavia yksityiskohtia, joita pieni yhteisö tai tässä tapauksessa Turun seurapiirit tuottivat.^{2,3} Seurapiirit toimivat siten sekä tutkimuskohteena että metodologisena välineenä laajemman merkityksen ymmärtämiselle.

Seurapiirit olivat tärkeä toimintaympäristö suomalaisille sekä maahan hiljattain muuttaneille venäläisille, sillä ne mahdollistivat verkostojen luomisen ja ylläpitämisen, vapaan seurustelun, tanssin sekä politiikan ja kaupan teon. Seurapiirien toiminnasta on kuitenkin vaikeaa löytää kattavia lähteitä, sillä kyse on epävirallisista verkostoista, jotka eivät itse suoraan tuottaneet dokumentaatiota.⁵ Toiminnan muotoja, ihmisiä, rakenteita ja tapoja onkin etsittävä kahdenlaisista lähteistä: yhtäältä erilaisten instituutioiden, kuten Turun Seurahuoneen, arkistoista, ja toisaalta yksityisten henkilöiden tuottamista dokumenteista, kuten hovioikeuden virkamies Johan Winterin (1788–1872) päiväkirjasta, joka on väitöstyöni keskeisin yksittäinen lähde.

Suomessa eliitin, seurapiirien ja ylipäänsä säätyläistön käyttämien tilojen ja elämänpiirin tutkimusta on tehty viime vuosikymmeninä varsin vähän, aivan viime vuosia lukuun ottamatta.^{5–9} Turun Seurahuonetta on aikaisemmin käsitellyt vain Åsa Ringbom, joka tutki rakennushistoriallisessa väitöskirjassaan Suomen seurahuoneinstitutiota (ja siten myös Turkuja).¹⁰ Ringbomin lisäksi

Turun Seurahuoneen historiaa on lähinnä sivuttu erilaisissa yleisesityksissä, eikä kokonaiskuvaa rakennuksen merkityksestä tai sen kulttuurihistoriaa ole juuri tutkittu. Kaupunkiympäristön ja seurapiirin tutkimuksen ohella työni keskustelee myös ylijäräistä kaupunkikulttuuria koskevan tutkimuksen kanssa, josta viime aikaisimpia avauksia on *Valtiollisen historian marginaalista kansainvälisen talous- ja kulttuurielämän aktiiviseksi toimijaksi – Turku 1812–1917* -hanke.¹¹

Turun Seurahuone seurapiirien kohtaamispaikaksi

Turun Seurahuone perustettiin 1810-luvulla, jotta kaupungin tanssiva eliitti saisi isommat ja loisteliaammat puitteet seuraelämälleen. Assemblé-kulttuuri oli lyönyt läpi Turussa edellisellä vuosisadalla ja tarve uudelle rakennukselle oli ollut ilmoilla jo aikaisemmin. Ensimmäisen kerran rakennusprojektia yritettiin käynnistää 1790-luvulla, mutta vasta venäläisten saapumisen ja aktivoitumisen myötä pelkästään seurustelulle pyhitetty rakennushanke saatiin käynnistettyä. Tätä ennen turkulaiset olivat tanssineet ensisijaisesti Seipellin ravintolan salissa, köyhäintalolla, Brinkkalan talolla sekä vielä keskeneräisellä Akatemiatalolla.^{9,12,13} Akatemiantalolla juhlia järjestivät yhdessä sekä turkulainen seurapiiri että kaupungissa vaikuttanut venäläinen virkamieseliitti, jonka yhteinen tahto oli saattaa seuraelämä ajan standardeja vastaavalle tasolle. Erityistä vastuuta kantoi kenraalikuvernööri Fabian Steinheil, jonka sanottiin olleen perustamassa Turkuun erityistä tanssiseuraa.¹⁴

Tanssiseuran pohjalta Turkuun perustettiin osakeyhtiö hoitamaan Seurahuoneen rakennusprojektin rahoitusta, suunnittelua ja toteutusta. Seurahuoneyhtiö järjesti loppuvuodesta 1810 ensimmäisen osakeannin, johon osallistuivat kaikki keskeiset turkulaiset toimijat kenraalikuvernööristä, maaherrasta, akatemian professoreista, varakkaista kauppiaista ja senaatin virkamieskunnasta lähtien. Rahoitusvajeen kasvaessa osakeanteja järjestettiin vielä uudelleen muutamaan otteeseen – viimeinen pidettiin samoihin aikoihin avajaisten kanssa marraskuussa 1812. Investointimahdollisuutta tarjottiin myös suoraan kaupungin kansainvälisille piireille, sillä yksi osakkeenmerkintäkirje oli kirjoitettu ruotsin sijaan ranskaksi.¹⁵ Kirje indikoi vahvasti, että Turussa ja sen ympär-

ristössä asuneiden venäläisten upseereiden, virkamiesten ja kauppiaiden toivottiin osallistuvan Seurahuoneen rahoittamiseen, mutta se kertoo myös, että Seurahuone ja seuraelämä olivat yksi keino rakentaa siltaa suomalaisen ja Suomessa asuneen venäläisen eliitin välille.

Osa venäläisistä tarttui rahoitusmahdollisuuteen, joskin heidän osuutensa sijoittajien kokonaismäärästä oli pieni. Kokonaisuudessaan Seurahuoneyhtiön osakekanta oli 2100 osaketta tammikuussa 1814 ja omistajakunta oli jakaantunut sekä suurosakkaisiin että pienosakkaisiin. Osakkeenomistajia oli yli 200, joista 20 eniten osakkeita ostanutta henkilöä omisti lähes kolmanneksen yhtiöstä. Yli puolet yhtiöön sijoittaneista henkilöistä omisti viisi osaketta tai vähemmän. Suurimman taloudellisen vastuun kantoivat Turun varakkaat kauppiat sekä muutama aktiivinen hankkeen puuhamies, mutta muuten osakkeenomistajat edustivat laajasti turkulaista säätyläistöä. Osakkeenomistus ei ollut yksin miesten etuoikeus, vaan myös muutama nainen investoi Seurahuoneeseen.^{15,16}

Osakeyhtiömalli ja laaja osakkeenomistajapohja ei ollut yksin Turun Seurahuonetta koskenut erikoisuus, vaan

Turussa sitä hyödynnettiin myös esimerkiksi Kupittaaan Kaivohuoneyhtiössä 1840-luvulla. Ruotsin Linköpingin oli perustettu vastaavanlainen seurahuone 1806 ja myös sen rakentamiseen oli osallistunut laaja kirjo kaupungin säätyläistöä aatelisista ylempiin käsityöläisiin ja arkkipiispasta lukion opettajiin.¹⁷ Samanlaisia omistusmuotoja oli myös 1700-luvun Englannissa, jossa seurahuoneita (eng. *Assembly rooms*) rakennettiin seuraelämän pyöriteitä varten lähes joka kaupunkiin. Englannissa osakkeenomistajien määrät olivat kuitenkin Turkua pienemmät, vaikka monessa kaupungissa oli Turkua enemmän asukkaita.^{18,19}

Seurahuoneen ohjelmistoa

Seurapiirien elämälle Turun Seurahuoneen perustaminen oli iso muutos, sillä ohjelmatarjonta laajeni ja vakiintui. Kun avajaiset ja rakennuksen vihkijäiset pidettiin marraskuussa 1812, teemana olivat naamiaiset. Tapah- tumasta ilmoitettiin kaupungin ainoassa sanomalehdessä *Åbo Allmänna Tidningissä* ja tervetulleita olivat

Kuva 2. Turun Seurahuone alkuperäisessä asussaan ennen 1870-luvulla tehtyä julkisivuremonttia (Maria Hirn, Turun museokeskus)

kaikki hyvin pukeutuneet kaupunkilaiset sukupuoleen katsomatta.²⁰ Kutsu tarkoitti Turun ja sen ympäristökuntien säätyläisiä, joita saapui naamiaisiin runsaslukuinen määrä – yli 500 maksanutta osallistujaa.²¹

Naamiaisia järjestettiin avajaisten jälkeenkin, yleensä pari kertaa keväällä ja syksyllä, mutta Turun Seurahuoneen juhlasalin pääasiallinen käyttö muodostui sunnuntaisten assemblé-tanssiaisten ympärille. Assembléita järjestettiin talvi- ja syyskaudella yhteensä 18 sunnuntaina, yleensä kahden viikon välein, ja niiden tarkoitus oli tarjota seurapiireille mahdollisuus tanssia, keskustella, pelata seurapelejä ja nauttia virvokkeita.^{22,36} Assemblét olivat kansainvälinen seurapiiri-ilmiö, joka oli rantautunut Turkuun viimeistään 1770-luvulla.⁹ Englannissa säätyläistö oli tanssinut assembléita jo 1720-luvulta lähtien ja 1700-luvulla assemblé-saleja oli lähes jokaisessa englantilaisessa kaupungissa. Iso-Britannian ohella assemblé-kulttuurista nautittiin myös esimerkiksi Ranskassa, Saksassa ja Itävallassa.^{18,19,23,10}

Turun Seurahuoneen kävijämäärät selviävät yhtiön tilikirjoista, joita on säilynyt vuosilta 1817 ja 1818. Assembléihin pääsi osallistumaan joko ostamalla kausikortin tai tietyin ehdoin yksittäisillä lipulla. Kausikortteja varten seurapiireissä kiersi tilauslistoja, jotka oli jaettu sosiaalisen luokan mukaan eri kategorioihin. Niiden perusteella vuosina 1817 ja 1818 kausikortteja osti keväisin lähes 170 ja syksyisin lähes 200 kaupunkilaista. Näiden lisäksi myytiin kymmenittäin yksittäisiä lippuja jokaiseen assembléhen. Säilyneiden nimilistojen perusteella käy ilmi, että

osallistujat edustivat laaja-alaisesti Turun säätyläistöä. Tanssimassa kävivät samat henkilöt, jotka osallistuivat koko instituution rakentamiseen, mutta myös satunnaisia vierailijoita, opiskelijoita ja kaupungissa sijainneiden varuskuntien upseereita. Joukossa oli joka ilta myös venäläisiä upseereita ja kauppiaita.^{24,34} Syy vetovoimalle oli selvä, sillä Seurahuone assembléineen edusti hienoimpia puitteita, mitä maassa ja Turussa saattoi yleisten tapahtumien järjestämiselle olla.

Kansainvälisyys näkyi myös Seurahuoneen muussa tapahtumatarjonnassa. Suuressa salissa järjestettiin lukuisia konsertteja, joiden esiintyjistä monet saapuivat Suomen ulkopuolelta. Esimerkiksi syyskuussa 1816 Turussa soittivat ruotsalaiset kamarimuusikot Schulze ja Ficker, ja helmikuussa 1825 saksalainen muusikko Ernst Mertke.^{25,26} Myös venäläiset järjestivät Seurahuoneella konsertteja. Johan Winterin mukaan 24. lokakuuta 1815 pidettiin yksi hurjassa maineessa olleen Turun komendantti kenraali Ivan Demidoffin ”tavallisista konserteista”, jossa lauloi Ruotsista Suomeen 1810-luvulla saapunut Charlotta Arppe.²⁷ Arppe konsertoi Turussa ollessaan useasti. Esimerkiksi 2. marraskuuta 1815 hän lauloi Seurahuoneella viulun säestämänä aarioita, joita oli tullut kuuntelemaan 600–700 kaupunkilaista.²⁸ Konsertit olivat tanssiaisten ohella tapa tuoda näkyville seuraelämän kansainvälisiä ulottuvuuksia ja kansainvälistä tarjontaa.

Kuva 3.

Säätyläisten tanssi-intoa kuvattiin monissa aikalaispiirroksissa, kuten tässä Carl Johan Ljunggrenin teoksessa Pikkukaupungin tanssiaiset vuodelta 1818 (Nationalmuseum)

Suomen ensimmäinen hotelli

Turun Seurahuoneen kivrakennuksen yhteydessä toimi myös Suomen ensimmäinen hotelli. Manner-Euroopassa hotelleja oli rakennettu jo 1700-luvulla ja Ruotsissa muutos alkaa hiljalleen 1800-luvun alusta. Ensimmäinen varsinainen hotelli rakennettiin Göteborgiin 1812 ja Tukholmaan vasta 1832.^{29,37} Seurahuoneen hotelli ei tietenkään ollut ensimmäinen tai ainoa majoitusta Turussa tarjonnut toimija, vaan erilaisia majataloja ja tiloja oli ollut jo aikaisemmin. Myös kansainvälisiä vieraita oli majoittunut Turussa koko kaupungin historian ajan.¹³ Seurahuoneen hotelli oli kuitenkin laatuaan ensimmäinen rakennus, joka oli rakennettu nimenomaan majoitustoimintaa varten ja joka kykeni majoittamaan huomattavasti suuremman määrän vierailijoita kuin majatalot ja krouvit. Lisäksi se kykeni tarjoamaan kilpailijoitaan laadukkaammat ja monipuolisemmat palvelut. Hotelli-nimitystä Seurahuone ei tosin vielä majoitustoiminnastaan käyttänyt.

Majoitusta varten Seurahuoneyhtiö rakennutti tontin nykyisen Linnankadun puoleiseen reunaan kaksi identtistä puista paviljonkirakennusta, jotka molemmat sisälsivät yhdeksän tapiseerattua huonetta kaakeliuuneineen ja ikkunoineen. Hotellin sisustuksesta tai toiminnasta ei ole säilynyt kovin tarkkoja tietoja, mutta se tiedetään, että toimintaa pyöritti Seurahuoneen ravintoloitsija, joka vuokrasi ravintolatilojen ohella myös pihan muita rakennuksia. Ravintola aloitti toimintansa viimeistään syksyllä 1813, jolloin myös puiset hotellirakennukset valmistuivat. Ensimmäiset maininnat hotellin vieraista on syksyllä 1813.³⁰⁻³²

Kuva 4.

Turun palon jälkeen osa puisista piharakennuksista purettiin ja näkymä nykyiselle Aurakadulle avautui. (Nimimerkki G. F. A:n laveeraus vuodelta 1863, Turun museo-keskus)

Seurahuoneen käyttäjistä pääosa oli säätyläistöä ja aristokraatteja sekä heidän palveluskuntaansa. Tämä käy esille Turun poliisikamarin luetteloista, jotka koottiin maahan saapuneiden henkilöiden ilmoituksista.³³ Tilastojen mukaan Turkuun saapui 1810-luvulla satoja ulkomaalaisia, joista monet asuivat Seurahuoneella. Esimerkiksi vuonna 1818 Turussa vieraili virallisen tiedon mukaan noin 300 kansainvälistä matkustajaa, joista pääosa saapui Ruotsista. Lisäksi Turussa vieraili esimerkiksi englantilaisia, tanskalaisia, italialaisia ja ranskalaisia matkailijoita. Venäläisiä tilastot eivät sisällä, sillä heillä ei ollut samanlaista velvollisuutta ilmoittaa saapumisestaan kuin rajojen ulkopuolelta saapuneilla.³³ 2000-luvun kaupunkilaiselle määrät kuulostavat pieniltä, mutta reilun 10 000 asukkaan kaupungissa vaikutus oli toisenlainen.

Hotellin asiakkaat eivät olleet erillään Turun Seurahuoneen muusta toiminnasta, vaan Seurahuoneyhtiö tarjosi sitä heille aktiivisesti. Matkailijat olivat esimerkiksi oikeutettuja osallistumaan assemblé-tansseihin, jotka olivat lähtökohtaisesti tarkoitettuja turkulaisille. Kausikortin sijaan mies- ja naismatkailijoilla oli mahdollisuus ostaa yksittäisiä kertalippuja. Sama käytäntö oli voimassa myös Seurahuoneella toimineen herrainklubin suhteen, joskin siihen miesmatkailijat saivat osallistua aluksi ilmaiseksi.^{34,35} Luonnollisesti myös ravintolapalvelut olivat matkailijoiden käytössä, samoin erilaiset konsertit ja muut avoimet tapahtumat.

Lopuksi

Tämä katsaus, ja tuleva väitöstutkimukseni laajemmin osoittaa, että Turussa käynnistyi venäläisen vallan myötä erityinen aikakausi, jolloin seuraelämä kukoisti. Sen konkreettisimpana esimerkkinä oli Turun Seurahuone, joka rakennettiin varta vasten palvelemaan kansainvälistynyttä ja monimuotoisempaa seurapiiriä. Seurapiirit nähtiin merkityksellisinä vaikutuskanavina, joiden kautta vanha ruotsalaiseliitti ja uusi venäläisvalta pyrkivät löytämään yhteisen sävelen Suomen suuriruhtinaskunnalle. Suomalaiset ja venäläiset tapasivat toisiaan myös muualla kaupungissa, mutta Seurahuone erottautui sillä, että sen perustamiseen ja käyttämiseen sitoutui lähes koko yhteisö.

Turun Seurahuoneen historia osoittaa myös, miten kaupunkiympäristöä muokkaamalla muutettiin kulttuuriseen ja sosiaaliseen elämään liittyviä käytänteitä. Seurahuone toimi tilana, joka törmäytti paitsi erilaisista sosiaalisista taustoista ponnistaneita kaupunkilaisia, myös eri maista tulleita säätyläisiä, erityisesti suomalaisia ja venäläisiä. Se mahdollisti hilpeän seuraelämän ohella myös mahdolliset parinvalintaan liittyvät kohtaamiset, kaupankäyntiin liittyvän ajankohtaisen tiedonvälityksen sekä politiikan epäviralliset keskustelut.

Lähdeviitteet

- 1 Tommila, P. (2008). Suomen autonomian synty 1808–1809. Edita.
- 2 Nikula, O. (1972). Turun kaupungin historia 1809–1856. Turun kaupunki.
- 3 Ginzburg, C. (1996). Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Gaudeamus.
- 4 Levi, G. (1992). Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa. Tutkijaliitto.
- 5 Greig, H. (2013). *The Beau Monde. Fashionable Society in Georgian London*. Oxford University Press.
- 6 Artukka, T. (2018). Valssin pyörteissä. Tanssi ja Turun seurapiirit 1800-luvun alussa. Teoksessa Artukka, T., Keskinen, J. & Saarenpää, T. (toim.). *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa*. Sigillum.
- 7 Lilti, A. (2015) *The World of the Salons. Sociability and Wordliness in Eighteenth-Century Paris*. Oxford University Press.
- 8 Ijäs, U. (2015). Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa. Turun yliopisto.
- 9 Mäkeläinen, E–C. (1972). Säätyläisten seuralämä ja tapakulttuuri 170-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella. Suomen Historiallinen Seura.
- 10 Ringbom, Å. (1988). *Societetshusen i storfurstendömet Finland*. Finnska Fornminnesföreningens tidskrift.
- 11 Tunturi, J., Syrjämaa, T., Penttinen, S. & Helenius, J. (2017) Modernin kynnyksellä: Turku kansainvälisissä talouden ja kulttuurin verkostoissa 1800-luvulla. Tutkimuskatsauksia 1/2017. Turun kaupunkitutkimusohjelma.
- 12 Porthanin kirje Caloniukselle 19.1.1797. Lagus, E. (Utgifna). (1886) H.G. Porthans bref till M. Calonius II (1791–1796). Svenska Literatursällskapet i Finland.
- 13 Soini, Y. (1963). Vieraanvaraisuus ammattina. Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen majoitus- ja ravitsemiselinkeinon kehitykseen. Osa I. Otava.
- 14 Kansalliskirjasto, Turun Akatemian asiakirjoja, AKA:32, Konsistorin pöytäkirja 5.11.1811.
- 15 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, pöytäkirjat 1811–1825, osakeantilistat.
- 16 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, pöytäkirjat 1811–1825, johtokunnan pöytäkirja 22.1.1814.
- 17 Lindström, D. (2013). Bland lindansare, osyldiga nöjen och offentliga bakverk. *Assemblée och spektakelhuset i Linköping*. Edgren, H. (red.). *Nation så in i Norden – Festskrift till Torkel Jansson*. Artos & Norma.
- 18 Rendell, J. (2002). *Almack's Assembly Rooms – A Site of Sexual Pleasure*. *Journal of Architectural Education*. 55, 136–149.
- 19 Girouard, M. (1990). *The English Town*. New Haven & London.
- 20 Åbo Allmänna Tidning 14.11.1812.
- 21 Kansallisarkisto, J. P. Winterin arkisto, Johan Winters dagbok 22–23.11.1812.
- 22 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, pöytäkirjat 1811–1825, johtokunnan pöytäkirjat 23.8.1816 ja 29.11.1816.
- 23 Korhonen, J. (2013) *Urban social space and the development of public dance hall culture in Vienna*. *Urban History*, 40, 606–624.
- 24 Kansallisarkisto (Turku), *Topographica T Turku, Societeets-bolag, Seurahuoneen subskriptiolistat 1817*.
- 25 Åbo Allmänna Tidning 24.9.1816.
- 26 Åbo Tidningar 2.2.1825.
- 27 Kansallisarkisto, J. P. Winterin arkisto, Johan Winters dagbok 24.10.1815.
- 28 Kansallisarkisto, J. P. Winterin arkisto, Johan Winters dagbok 2.11.1815 ja 14.12.1815.
- 29 Haarmann, P. (1983). *Hotellens kulturhistoria i Västerlandet*. Mimer.
- 30 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, pöytäkirjat 1811–1825, Seurahuoneen palovakuutusasiakirja 1816.
- 31 Kansallisarkisto, J. P. Winterin arkisto, Johan Winters dagbok 1.10.1813 ja 7.10.1813.
- 32 Kansallisarkisto, Kansliatoimituskunnan arkisto, He:2, Turun poliisikamarin luettelo saapuneista ulkomaalaisista 1812–1819, ilmoitus 22.10.1813.
- 33 Kansallisarkisto, Kansliatoimituskunnan arkisto, He:2, Turun poliisikamarin luettelo saapuneista ulkomaalaisista 1812–1819.
- 34 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, tiliasiakirja 1818, subskriptiolistat 1818.
- 35 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, pöytäkirjat 1811–1825, pöytäkirja 16.9.1822.
- 36 Turun kaupunginarkisto, Turun Seurahuoneyhtiön arkisto, tiliasiakirja 1818, säännöt 1818.
- 37 Lindström, D. (2016). *Leisure culture, entrepreneurs and urban space: Swedish towns in a European perspective, eighteenth–nineteenth centuries*. Borsay, P. & Furnée, J.H. (eds.). *Leisure cultures in urban Europe. A transnational perspective*. Manchester University Press.

Tutkimuskatsauksia on Turun kaupunkitutkimusohjelman julkaisusarja. Siinä julkaistaan ytimekkäitä katsauksia kaupunkitutkimuksen ja -kehittämisen ajankohtaisista aiheista. Sarjaan kirjoittavat asiantuntijat eivät pääosin työskentele Turun kaupungin organisaatioissa. Esitetyt väitteet eivät välttämättä vastaa kaupungin virallista näkemystä.

FM **Topi Artukka** valmisteleekin Suomen historian alaan kuuluvaa väitöskirjaa Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella. Hän tutkii Turun ylijärjestystä seurapiiriä ja sen toimintaa, rakennetta ja kansainvälisiä ulottuvuuksia 1810-luvulla sekä urbaanin sosiaalisen kulttuurin merkitystä Suomessa. Artukka sai väitöstutkimukseensa Turun kaupunkitutkimusohjelman tutkijastipendin vuonna 2015.

Tutkimuskatsauksia-sarjan toimittaja:

Sampo Ruoppila, tutkimusjohtaja
sampo.ruoppila@turku.fi

Julkaisija:

Turun kaupungin konsernihallinto
Kaupunkikehitysryhmä
PL 355 (Yliopistonkatu 27a), 20101 Turku